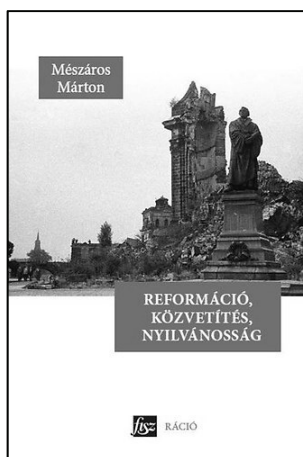

HEVESI ANDREA

Reformáció, medialitás és sós stangli

MÉSZÁROS MÁRTON:
REFORMÁCIÓ, KÖZVETÍTÉS, NYILVÁNOSSÁG

FISZ – Ráció Kiadó
Budapest, 2014
221 oldal, 2500 Ft

Mészáros Márton könyve alapvetően két, egymástól látszólag távol álló, ám mediális szempontból szoros összefüggéseket mutató témát tárgyal multidiszciplináris módszerekkel: a korai reformáció és a könyvnyomtatás, illetve a reformáció és a rádió, a film viszonyát az 1930-as években.

A technikai fejlődés, a frissen megjelenő médiumok (legyen szó akár a könyvnyomtatás, a rádió, a televízió vagy az internet megjelenéséről és elterjedéséről) hatással vannak többek között a társadalomra, a gazdaságra és a kultúrára, ám e könyv ezen hatások felsorolása mellett azt tűzte ki céljává, hogy a reformációra, a protestáns egyházakra (és szűkebb értelemben a református egyházra) tett hatásait vizsgálja.

A protestáns egyházak viszonya az új médiumok megjelenéséhez, azok használatához a két vizsgált korszakban, a 16. században és az 1930-as években hasonlóságot mutat: a református egyház igen korán felismeri az új médiumokban rejlő lehetőségeket, alkalmazza és reflektál is a technikai médiumokra. Ahogyan a protestantizmus a 16. században igen korán fel- és kihasználta az új technikai médiumban, a könyvnyomtatásban rejlő lehetőségeket, úgy igen korán reagált a 20. század első harmadára megjelenő és/vagy széles körben elterjedő mediális újdonságokra is, például a rádióra és a filmszínházra.

A könyv első nagy egysége (13–133. o.) a reformáció és a nyomtatott könyv elterjedésének egymásra tett kölcsönösen jótékony hatását mutatja be, s igyekszik árnyalni az ismereteinket többek között Luther 95 tételének kifüggesztésével, azok nyomtatott és kéziratos terjesztésével, a protestantizmus képrombolásával kapcsolatban. A korai protestantizmus és a könyvnyomtatás viszonyát Mészáros Márton első-sorban a hálózatként leírható kommunikációs minta szem-

pontjából vizsgálja, ám emellett a szakirodalom összefoglalása, ismertetése és az arra való reflektálás jelentős kiegészítéseket, árnyalási lehetőségeket mutat be magyar nyelven a korai protestantizmus korszakára vonatkozóan. Ahogyan arra a szerző is utal, a könyv két nagyobb egysége két különböző kutatási stratégiát igényelt: a korai protestantizmus idejéből elsősorban az utóbbi évtizedek külföldi kutatási eredményeit gyűjti össze és összegzi magyar nyelven, az 1930-as évek magyar református egyházának kommunikációját pedig forráskutatásokkal, filológiai észrevételekkel írja le (8–9. o.). Az első rész így hiánypótlás a szűkebb értelemben vett szakma számára is, a második rész pedig új, eddig nem ismert eredményeket közöl.

A *reformáció nyilvánossága* című egység első része behatóan ismerteti azt a vitát, amely az *első modern médiaesemény* (13. o.) körül bontakozott ki az utóbbi évtizedekben. A legújabb kutatások szerint ugyanis 1517. október 31-én Luther Márton nem szögezte ki a wittenbergi vártemplom kapujára 95 tételét, hanem elküldte azokat a mainzi érseknek, s csak az év vége felé nyomtatta ki. Az esemény megtörténével kapcsolatos pro és kontra érvek, az irodalom- és egyháztörténeti adatok ismertetése mellett a szerző az esemény későbbi képi ábrázolásain, numizmatikai és művészettörténeti megközelítések segítségével arra jut, hogy *első modern médiaeseményként* nem is magát a kiszögezés aktusát, „*sokkal inkább annak igen hatékony kommunikációját*” (35. o.) érdemes számon tartanunk.

A reformáció nyilvánosságának hálózati modelljét a könyv több aspektust szem előtt tartva alkotja meg. A szerző kiemeli, hogy a korai protestantizmus egyértelműen sikeresen használta fel a könyvnyomtatás adta lehetőségeket, ám a térítés, a hívek elérése szempontjából nem csupán az új médiumot alkalmazta: újdonságokat vezetett be az olyan, korábban már ismert és használt kommunikációs eszközökben is, mint például a rölapok, a prédikáció (anyanyelven), az anyanyelvű gyülekezeti éneklés vagy a templomok belső díszítése (pl.:48–49. o.).

A szerző szerint a kommunikációs modellek figyelembe vételével Luther sikere elsősorban annak köszönhető, hogy a nyomdatechnika alkalmazásán túl felismerte, hogy a véleményformálókhoz kell elérnie, „*magának pedig az így létrejövő kommunikációs hálózat középpontjává kell válnia*”. (66. o.) A könyv első részében alapos szakirodalmi ismertetéssel kerül kifejtésre, hogy a reformáció elterjedéséhez, sikeréhez a nyomtatáson túl szükség volt a verbalításra alapozni, hiszen a véleményformálók az élőszó segítségével tudták elérni az írni-olvasni nem tudó tömegeket (83. o.). A 16–17. századi képrombolással, a reformáció képkritikájával kapcsolatban a szerző az 1.2.5. és az 1.2.6. fejezetben rámutat arra, hogy a protestantizmus „képromboló” álláspontja árnyalható, hiszen „*Luther nem csak a szöveget, de a képet is a történet elmesélésére alkalmas közegként tételezi*” (126. o.). A korabeli protestáns propaganda (meglehetősen frivol, a különböző testnedvek ürfítését és a pápai hatalmat kapcsolatba hozó) képi ábrázolásainak ismertetését olvasva a téma iránt érdeklődőnek hiányérzete támadhat: a *Biblia pauperum*, a „szegények Bibliája” a 13. századtól népszerű, sok képpel és kevés szöveggel rendelkező könyvtípus, amely bizonyos értelemben már jóval a protestantizmus születése előtt alkalmazta a képet mint történet elmesélésére alkalmas közegét. A lutheri kommunikációs újdonságok kapcsán esetleg előzményként meg lehetett volna említeni a „szegények Bibliájának” a 13. századtól kezdődően töretlen népszerűségét.

A könyv első nagy egységének végén a multidiszciplináris vizsgálatok alapján Mészáros Márton arra jut, hogy a reformáció sikere alapvetően a nyomtatott média, a verbalitás és a vizualitás felhasználásával létrejött médiarendszernek köszönhető (132. o.).

Az 1930-as évek mediális újdonságainak a reformációra tett hatását a szerző három nagyobb fejezetben tárgyalja. Az első nagy fejezet foglalkozik a sajtóval, s azon belül az újságokban megjelenő filmkritikákkal, a filmmel és a rádióval kapcsolatos reflexiókkal. A fejezet több protestáns folyóirat cikkeinek elemzése által mutatja be, hogy a reformáció már igen korán keresni kezdi a választ arra a kérdésre, hogy a technikai médiumokat hogyan lehetne Isten szolgálatába állítani (141 o.). Noha láthatjuk, hogy a protestantizmus ismét gyorsan reagál az új médiumokra, ám a fejezetből az is kiderül, hogy protestáns lapok reflexiói sem egységesek: az új technikai vívmányoknak olykor a hátrányai is hosszas elemzés tárgyai a korban. (Egy 1941-es cikksorozatból kiderül például, hogy a film hogyan hat a 12 éves lányok idegeire, akik a látottak miatti feszültség ellen sós stanglival védekeznek [142. o.])

A sajtóban megjelenő sokszínű vélemény mellett Mészáros Márton alapos értelmezés mellett mutatja be Ravasz László püspök átgondolt, reflektált és következetes médiaprogramját (161–176. o.). A 20. század első felének református oktatását, az irodalomtanítást és a médiaelmélet viszonyát a könyv utolsó fejezete Zsigmond Ferenc *Magyar irodalmi olvasókönyvének* ismertetésével és elemzésével mutatja be. A forrásfeltárás és elemzés során kiderül, hogy a tankönyvek meglepő módon a kortárs szakirodalom eredményeit alkalmazzák a református iskolai oktatásban (pl. Thienemann Tivadar *Irodalomtörténeti alapfogalmak* című munkáját), s emiatt jóval nagyobb hangsúlyt fektetnek a közvetítettség problémájára, mint a rivális állami és katolikus tankönyvek. (200.)

Bár az összegzést az olvasónak kell megtennie, a kötet elolvasása után nyilvánvalóvá válik, hogy a reformáció fennállásának 500 éve során sikeresen alkalmazza a legújabb technikai médiumokat, s fordítja azt a saját kommunikációs hasznára, felismerve a megfelelő lehetőségeket, amelyekkel minél több ember elérhető és megszólítható.